

prof. UAM dr hab. Kinga Kuszak

dr Katarzyna Sadowska

„Dyrzymały - banialuki: koty, psy i białe kruki. Rymowane zabawy językowe dla młodszych i starszych”¹

Cele:

Uczeń:

- opisuje język polski jako interesujący;
- zna znaczenia wybranych polskich zwrotów frazeologicznych dotyczących „plecienia”;
- rytmizuje frazy językowe z właściwą artykulacją tekstu
- działa kreatywnie samodzielnie i w grupie
- rysuje „Androna”
- poznaje twórczość ilustratorską Jana Marcina Szancera i twórczość literacką adresowaną do dzieci Jana Brzechwy
- tworzy rymy do podanych sformułowań
- tworzy definicję pojęcia: banialuka (oraz innych pojęć)
- bierze udział w zabawie „plotka”
- definiuje pojęcie „plotka”
- dzieli się swoimi refleksjami, przemyśleniami z grupą.

Metody i formy pracy:

Rozmowa, zabawa słowno – rytmiczna, zabawy rytmiczno - ruchowe, analiza źródeł (prezentacji multimedialnej), tworzenie wypowiedzi słownych, praca w grupach, „fabuła z kubka”, aktywność plastyczna.

Środki dydaktyczne:

¹ Warsztat został przeprowadzony podczas Polonijnego Dnia Dwujęzyczności, Breda, 22. 10. 2017 r. w ramach działań grupy badawczej „Edukacja dla dziedzictwa kulturowego” powołanej przez Dziekana Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu, <https://wse.amu.edu.pl/strona-glowna/ycie-wydziau/grupy-badawcze/edukacja-dla-dziedzictwa-kulturowego>.

W ramach prac badawczo-edukacyjnych grupy „Edukacja dla dziedzictwa kulturowego” promujących język polski wśród Polonii w Holandii zrealizowano warsztaty dla Uczniów Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Hadze (w latach 2016-2017), Polskiej Szkoły w Bredzie, Polskiej Szkole W Roseendaal (w 2017 roku). Oprócz warsztatów przeprowadzono wykłady dla nauczycieli i rodziców oraz osób zainteresowanych promocją języka polskiego.

Prezentacja multimedialna, karki papieru, długopisu, kredki, kubki.

Przebieg lekcji (90-120 minut²):

Wprowadzenie

Prowadząca zaprasza dzieci na środek sali i proponuje im zabawy mające na celu przygotowanie aparatu mowy do pracy głosem.

Dzieci wraz z prowadzącą wykonują „rozgrzewkę głosową”:

- ćwiczenia rozgrzewające artykulatory, ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia fonacyjne – ze słowem. (do wyboru)

Bzik

Bzyczy bzyk znad Bzury zbzikowane bzdury,
bzyczy bzdury, bzdurstwa bzdurzy
i nad Bzurą w bzach bajdurzy,
bzyczy bzdury, bzdurnie bzyka,
bo zbzikował i ma bzika!

Ptasie plotki (Julian Tuwim - fragmenty)

Przyszła gąska do kaczuszki,
Obgadały kurze nóżki.

Kaczka kacze wykwała,
Co gęś o niej nagegała.

Teraz bójka wśród podwórka,
Że aż lecą barwne piórka.

Dyrdymały (do zabawy rytmiczno – ruchowej na koniec zajęć)

1. *Ple – ple, bzdety (ćwierćnuty, ósemki pauza)*
2. *Tere – fere, tere, fere (ćwierćnuty)*

² W zależności od tego, czy nauczycielka (nauczyciel) zrealizuje podczas zajęć wszystkie zaproponowane aktywności, czy wybierze tylko część propozycji

3. *Hocki – klocki (półnuty)*
4. *Ecie –pecie (ósemki)*
5. *Pic (ćwierćnuta, pauza)*

Rozwinięcie:

Nauczycielka (nauczyciel) recytuje wiersz Jana Brzechwy pt. „Androny”

„Pan Marcin plecie androny!

Z czego plecie?”

„Ano z łyka.

Taki andron upleciony jest podobny do koszyka.

Po cichutku się wymyka,

Niespodzianie psa nastraszy,

Wrzuci stary gwóźdź do kaszy,

Wszystkie jabłka zerwie z drzewa,

Z garnków wodę powylewa,

W oknach szyby powybija,

Wysmaruje miodem stryja,

Ciotkę weźmie na barana,

Sad posypie śniegiem w lecie...

Nie wierzycie?”

„Proszę pana,

Takie pan androny plecie!”

- Następnie nauczycielka (nauczyciel) prosi uczniów, by narysowali androna.
- Uczniowie rysują, jak wyobrażają sobie androna.
- Następuje prezentacja ilustracji „androna” i swobodne interpretacje dokonane przez uczniów

- Wspólne wyjaśnienie, czym jest andron i co to znaczy pleść androny- *pleść androny czyli mówić rzeczy nieprawdopodobne, bezsensowne.*

- Nauczycielka (nauczyciel) może wyjaśnić uczniom etymologię androna z wiersza Jana Brzechwy. Mariusz Urbanek w biografii Jana Brzechwy pisze następująco:

„- Powiedz mi Marcin³, czy ty wszystko potrafisz narysować?

-A co masz na myśli- Szancer zwietrzył podstęp.

-Narysuj mi androna.

-Ty najpierw napisz, a ja wtedy narysuję- nie dał się podejść ilustrator.

- Ba, jak ja napiszę, to już każdy potrafi narysować- poddał się Brzechwa. I napisał: „Pan Marcin plecie androny. Z czego plecie? A no z lyka. Taki andron upleciony jest podobny do koszyka” I Szancer narysował koszyk” (Urbanek M. 2013, s. 213).

- Można zaproponować uczniom wspólne obejrzenie ilustracji androna np. autorstwa Jana Marcina Szancera lub Bohdana Butenki do wiersza Jana Brzechwy.

Ciekawostka:

Słowniki podają, że pojęcie „androny” zostało zapożyczone z języka włoskiego – *androne*, które oznacza długie, kręte korytarze czy uliczki, sień. Upowszechniło się w świadomości społecznej właśnie dzięki Janowi Brzechwie i jego wierszowi pt. Androny (Kuszak K. 2016, s. 127).

-Nauczycielka (nauczyciel) może też zaproponować wspólne obejrzenie prezentacji multimedialnej na temat twórczości Jana Marcina Szancera i Jana Brzechwy⁴.

- Nauczycielka (nauczyciel) proponuje uczniom podjęcie refleksji nad określeniami bliskoznacznymi do określenia pleść androny.

Może to uczynić w następujący sposób:

Innym określeniem, które używamy kiedy ktoś opowiada nieprawdopodobne, niemożliwe historie jest: pleść banialuki, pleść (mówić) dyrdymały, pleść, co ślina na język przyniesie, pleść koszalki opałki albo pleść duby smalone.

³ Pytanie skierowane do Jana Marcina Szancera ilustratora książek Jana Brzechwy

⁴ Podczas prezentacji można przybliżyć uczniom twórczość Jana Marcina Szancera jako ilustratora poezji i prozy dla dzieci, oraz przypomnieć twórczość dla dzieci Jana Brzechwy poczynawszy do pierwszych wydanych zbiorów utworów przeznaczonych dla dzieci.

Powiedzenie „duby smalone” wzięło się z języka rosyjskiego, w którym „dub” oznacza „dąb”. Kiedyś wyplatało się kosze, ogrodzenia i inne przydatne przedmioty z gałęzi dębu. Współcześnie wyplata się kosze z wikliny. Gałęzie wikliny są elastyczne, po namoczeniu w wodzie, można im nadawać różne kształty. Gałęzie dębu były bardzo twarde i żeby nadać im elastyczność, trzeba je było osmalić, czyli potrzymać przez chwilę gałąź nad płomieniem (ogniskiem). Uważano jednak, że trzymanie gałęzi nad płomieniem jest czynnością bezsensowną, bo nie przynosiła oczekiwanych efektów. Gałąź dębu pozostawała twarda i nieelastyczna.

Koszalka to pleciony koszyk z pokrywką lub bez, a opalka to owalny koszyk bez pałąka. Koszalka służyła do noszenia zakupów, w koszalkach bujano też niemowlęta⁵. Natomiast do opalek wrzucano ziarna zbóż i potrząsano nią. W ten sposób oczyszczano ziarno. Ziarno przelatywało, a śmieci zostały w koszu. Oba typy koszyków wyplatano z wikliny i dawniej każdy gospodarz potrafił takie kosze wyplatać. Jednak powiedzenie, ktoś plecie „koszalki opalki” wcale nie oznacza wyplatania koszy, tylko mówienie nieprawdy, bzdur, tego, co ślina na język przyniesie. Osoba, która plecie koszalki opalki to **pleciuga**.

Ciekawostka:

Imię jednego z bohaterów utworu Marii Konopnickiej pt. „O krasnoludkach i sierotce Marysi-Koszałek-Opalek” pochodzi od związku frazeologicznego *pleść koszalki opalki*.

- Nauczycielka (nauczyciel) proponuje wspólną zabawę pt. *pleciuga*. Polega ona na wspólnym tworzeniu tekstu rymowanki na zasadzie swobodnych skojarzeń.

- Prowadzący podaje pierwszą część rymowanki, uczniowie kończą drugi rym:

Przykład 1.

Dyrdymałki Agnieszka Frączek (fragment)⁶

Jest na świecie mnóstwo rzeczy

Takich lekko nie do....(rzeczy)

Nie do rzeczy, nie do bani

Zresztą spójrzcie na to....(sami)

Przykład 2.

Banialuka

⁵ Można zaprezentować uczniom ilustracje tych dwóch typów koszyków, pokazać technikę wyplatania wiklinowych koszy – ilustracje dostępne są w Internecie

⁶ Wiersz pochodzi z tomiku pt. *Banialuki do zabawy i nauki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź, 2011

Dziś znalazłam banialukę
Myślę, czy jej gdzieś nie.... (stłukę)
Bo ta moja banialuka,
To dopiero wielka..... (sztuka)
Kolorowa, wielobarwna,
Bardzo przy tym jest.... (zabawna)
Bardzo cenna banialuka
Czy ktoś czasem jej nie.....? (szuka)
Można banialuki szukać?
Może w głowę się? (popukać)
Pokręciło mi się trochę
Co ja plotę, co ja?! (plotę)
Gadam takie sobie bzdurki
Bzdurki-skórki i! (ogórki)

*-Nauczycielka (nauczyciel) zachęca uczniów do sformułowania definicji pojęcia *banialuka*.
Aby pomóc uczniom stworzenie definicji może przywołać rymowankę Agnieszki Frączak pt.
„Banialuka”⁷*

Bania... Luki... Luki. Bania.
Cóż tu jest do wyjaśniania?
Owe luki to z reguły
Najzwyklejsze w świecie dziury.
A co z banią ? Jeszcze gorzej!
(Jeśli gorzej być nie może...?)
Prawd widać już na milę-
Wszak „do bani” znaczy tyle,
Co „do luzu” lub „do kitu”.
Ot, mądrości wprost z sufitu.

⁷ Wiersz pochodzi z tomiku pt. *Banialuki do zabawy i nauki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź, 2011

Gdy do bani dodać dziurki

(czyli luki), wyjdą...bzdurki.

Plastikowe lub futrzane.

W kratkę albo prążkowane.

Śmieszna, draczone, rozbrykane.

A w dodatku rymowane.

Ciekawostka:

Powiedzenie „pleść, mówić banialuki” ma swoje źródło w utworze barokowym Hieronima Morsztyna pt. *Historia ucieszna o zacnej królownie Banialuce ze wschodniej krainy*. Zdaniem J. Krzyżanowskiego, historia ta była pierwszą popularną baśnią fantastyczną napisaną w języku polskim, tak poczytną, że imię tytułowej bohaterki „zaczęło oznaczać baśnie czy brednie. Jak zauważa J. Krzyżanowski, jeszcze pod koniec XVIII wieku „była ona ulubioną lekturą panien dworskich i niższych urzędników powiatowych”. Inspirację dla Banialuki znalazł Hieronim Morsztyn w literaturze włoskiej, w popularnych od połowy XVI wieku zbiorach baśni, zaś sama Banialuka otrzymała swoje imię od miasta w Bośni Banja Luka (za Kuszak K. 2016, s. 128).

- Następnie nauczycielka (nauczyciel) dzieli uczniów na kilkoosobowe zespoły. Przedstawiciel każdej grupy losuje słowo z kubka (proponując słowa: *dyrdymały, banialuki, koszalki, opalki*). Uczniowie proszeni są o zespołowe stworzenie rymowanek z wylosowanymi słowami (słowem).

- Po wykonaniu pracy w zespołach następuje prezentacja rymowanek.

-Nauczycielka wyjaśnia, że od słowa „plecie” powstało słowo plotka. Zachęca uczniów do wspólnego wyjaśnienia: czym jest plotka

-Następnie proponuje zabawę pt. plotka .

Prosi, by uczniowie i uczennice stanęli jeden za drugim tworząc wąż przez długość sali. Pierwsza osoba otrzymuje następującą informację. Informacja przekazana zostaje szeptem.

(Wczoraj Janek nie przyszedł do szkoły, ponieważ pojechał do babci. Babcia Janka mieszka w Poznaniu. Poznań to miasto z koziołkami na ratuszu. Dzisiaj Janek przyszedł do szkoły i nic o koziołkach nie mówił. Ciekawe co się stało z koziołkami?).

- Uczniowie i uczennice przekazują kolejno plotkę. Kiedy informacja dociera do ostatniego dziecka. Następuje jej przekazanie nauczycielce (nauczycielowi) i weryfikacja plotki.

- Nauczycielka (nauczyciel) zachęca do refleksji końcowej.

Zakończenie

Rundka podsumowująca i pożegnanie

Bibliografia

Kuszek K. „*Opowiadać bajki*” i „*czytać od deski do deski*” – doświadczenia kulturowe zapisane w języku (w) Kurowska B., Łapot-Dzierwa K. (red) *Kultura-Sztuka- Edukacja*, T. II, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków, 2016